

Јадранка Милошевић¹
Висока школа за комуникације, Београд

КРИТИЧКА ПЕДАГОГИЈА: МЕДИЈСКА ПИСМЕНОСТ И КРИТИЧКО МИШЉЕЊЕ

(Виолета Кеџман, *Медијска писменост и критичко мишљење*, Београд: „Клио”, 2023)

37,033;316.774(049.32)
316.723(049.32)
159,955.5/6(049.32)
COBISS.SR-ID 133258505

Студија *Медијска писменост и критичко мишљење* Виолете Кеџман, у издању ИП „Клио“, обухвата теоријско разматрање онтолошке повезаности критичког мишљења и медијске писмености кроз систем средњег образовања у Србији и свету, као и анализу резултата више емпијских истраживања који тај однос осветљавају. Ова књига убедљиво и аргументовано доказује да медијској писмености у средњошколском образовању, као основном генератору развоја критичког мишљења, треба посветити посебну пажњу. У исти мах, она пружа одсудан допринос дефинисању овог, до сада неодређено и прешироко схватаног појма.

Монографија *Медијска писменост и критичко мишљење* почива на идеји тзв. *критичке педагогије*, чији је утемељивач Пауло Фреире (Paulo Freire) изнео тезу да је примарни циљ образовања подстицање критичке свести ученика, односно развијање компетенција ученика за анализу социјалних, економских и политичких противречности у друштву. Да би се такве компетенције могле развити, неопходно је имати увид у актуелно стање у образовању, због чега се ова студија може сматрати референтним доприносом науци, посебно полазећи од чињенице да је реч о комплексном теоријском приступу идеји подстицања критичког мишљења у контексту медијске писмености у средњем образовању, као и операционализацији способности критичког мишљења. Критичка (трансформативна) педагогија, чија се становишта у овој монографији заступају, за циљ има критички оријентисано образовање, ученика као критичког појединца који активно промишља и делује у грађанском друштву, преиспитујући друштвене околности и развијајући свест о томе да се актуелно друштвено стање може унапредити.

¹ jadrankalara@gmail.com

Критичко мишљење је агенс у систему образовања пред свим реалним и миметичким сликама, па и према негативним утицајима медија. Пут до еманципације појединца води преко знања, односно критичког промишљања о различитим садржајима и пред различитим модалитетима информација, истиче ауторка. Критичко-еманципаторска улога знања, представљена у овој студији, огледа се у израженој рационалности појединца, потреби да се преиспитују утврђене вредности и општеприхваћени ставови, као и да се руше стереотипи. Подстицање критичке свести адолесцената, њихово оспособљавање за дијалог, аргументацију, дискусију и критичку евалуацију, у монографији су издвојени као најважнији циљеви образовања.

Домети критичког мишљења се, како ауторка показује, не исцрпљују само са критичким разумевањем медијских садржаја. Оно је смислено, само ако је операционализовано – ако, дакле, води племенитим акцијама на личном и колективном плану. Партиципација појединца у грађанском друштву и, на крају, демократизација грађанског друштва, крајњи су исход до којег медијска писменост и критичко мишљење треба да доведу.

Критичко мишљење је сагледано у својој когнитивној и некогнитивној димензији. У књизи се посебно посвећује пажња когнитивним способностима критичког мишљења кључним за медијску писменост – евалуацији аргумената, препознавању имплицитних претпоставки, дедуктивном резонувању, закључивању и тумачењу информација (интерпретацији), као и могућностима њиховог подстицања код адолесцената кроз систем образовања. Резултати истраживања спроведеног на узорку од 250 испитаника, ученика 1. разреда пет гимназија у Београду, показују да је у задацима којима се проверава присуство способности свих пет подскала критичког мишљења, већа вредност остварена код испитаника који су током једне школске године кроз наставни контекст били стимулирани медијским садржајима, у циљу развијања критичког мишљења и медијске писмености. Како ауторка у књизи закључује, критичким односом адолесцената према медијским садржајима развија се и критичко мишљење адолесцената, а са развојем критичког мишљења адолесцената према медијским садржајима, развија се и њихова медијска писменост. Виши ниво присуства медијске писмености у средњем образовању за исход има виши ниво критичког мишљења. Теоријским разматрањем и емпиријским истраживањем потврђује се да медијска писменост у средњем образовању обезбеђује веће присуство

критичког мишљења ученика. Ауторка долази до важног закључка да се изостављањем медијске писмености из образовних политика за средње школе, умањује могућност развоја критичког мишљења адолесцената, што значајно утиче на укупан процес демократизације друштва.

Некогнитивна димензија критичког мишљења и критичка продукција представљене су анализом креативног процеса и уметничког продукта – позоришне представе *Невидљиви споменици* ученика Треће београдске гимназије и Битеф театра. Наратив комада сагледан је театролошки, као предлог за представу. Као узорак коришћен је видео-снимак изведбе у Битеф театру од 28. септембра 2015. године. Ауторка идентификује способности критичке продукције које се потврђују у процесу настајања и изведбе комада: структурирање садржаја, продукција према задатом циљу, уважавање улоге контекста, продукција у различитим симболичким модалитетима, аргументовање сопствене позиције и позиције другог, исказивање личног става према теми „невидљивих споменика”, решавање проблема и доношење одлука.

Друштвена група обухваћена емпиријским истраживањима представљеним у књизи су адолесценти, ученици средње школе. Ауторка са више аспеката сагледава критичко промишљање о медијским садржајима као потврду медијске писмености, представљајући на који начин се, посредством медијских садржаја, може подстаћи развој критичког мишљења и креативности у адолесценцији. Научна оправданост оваквог приступа огледа се у идентификацији постулата за планирање, остваривање, праћење, усмеравање и вредновање когнитивних постигнућа и психолошког развоја појединца, као и контекстуализацији чињенице да се у периоду адолесценције први пут остварује право гласања и учешћа на политичким изборима (чиме адолесценти од медијске публике постају актери политичких процеса). У студији су представљена развојна обележја адолесценције, са посебним задржавањем на когнитивним, психолошким и социјалним карактеристикама. Адолесценти су сагледани у амбијенту њихове актуелне егзистенције у савременом друштву – дигиталној медијацентричној култури. Указано је на место адолесцената у друштву, стереотипе у вези са адолесцентима, као и однос адолесцената према медијима. Пажња је посебно посвећена медијским навикама адолесцената у Србији, као и начинима вербалне и невербалне комуникације адолесцената на друштвеним медијима. Теоријско разматрање и резултати емпиријских истраживања пружају увид у место језичког знака у дигиталној комуникацији адолесцената

почетком 21. века, невербални фид-бек адолесцената у наставном процесу на друштвеним мрежама, медијске навике адолесцената, као и перцепцију разноликих медијских садржаја.

У књизи су издвојени индикатори присуства медијске писмености. Указано је на могућности њиховог препознавања и коришћења у контексту наставног процеса. Као један од индикатора медијске писмености издвојено је препознавање популизма у медијском дискурсу. Критички однос у перцепцији адолесцената посматран је и кроз препознавање и разумевање реторичких стратегија као алата политичког популизма. Познавање реторичких стратегија у разумевању и креирању медијске поруке препознато је као значајно средство за подстицање критичког мишљења о медијима.

Ова студија прати и могућности критичког мишљења за креативни исход. Представљени су есенцијални елементи структуре медијског садржаја који могу да подстакну критичко мишљење и креативност. Анализа дискурса медијских садржаја омиљених међу адолесцентима, као и анализа писаних прича учесника у истраживању, обезбедила је увид у језичкостилска средства чије присуство утиче на критичко мишљење. У књизи је указано на важан критички и креативни потенцијал медијских садржаја који подразумевају критику друштвеног контекста.

Посебан квалитет обезбеђује приказ агенде медијске писмености у системима образовања у свету и код нас. Представљени су начини имплементације медијске писмености као циља наставе у наставним програмима држава које су се показале најуспешнијим у областима медијске педагогије – Финске, Канаде, Француске, Аустралије, Велике Британије, САД-а и Словеније, Указано је и на могућности развоја медијске писмености у систему образовања у Србији, кроз реализацију наставних програма предмета Језик, медији и култура и Грађанско васпитање. Као посебан додатак на крају књиге приложени су наставни материјали за подстицање медијске писмености и критичког мишљења, упитници за истраживања односа адолесцената и медија, као и оригинални тест критичке рецепције медијских садржаја, настао из дугогодишњег ауторкиног истраживања односа *адолесценти-медији*.

Студија *Медијска писменост и критичко мишљење* пружа увид у оригинална и комплексна емпиријска истраживања чији ће резултати бити драгоцени креаторима јавних политика у области средњошколског об-

разовања, али и свима онима који увиђају да процес васпитања и ширења потребних знања у дигиталном добу, више не може да се заснива на конвенционалним праксама аналогног друштва. Ова књига првенствено је намењена универзитетским професорима и студентима медија и педагошких факултета, научницима у областима психологије у образовању, медијске и информационе писмености, креаторима образовних политика, ауторима уџбеника и приручника у тој области, наставницима, родитељима, као и широј стручној јавности. Иако написана научним стилем, јасан језички израз, прегледна структура и заокружена целовитост омогућавају да текст буде приступачан и искусним наставницима и свим заинтересованим читаоцима који тек упознају могућности медијског образовања.

Значај ове монографије је у заступању и надоградњи идеје о еманципаторној улози знања и образовања, на којој се заснива критичка педагогија, према чијем се становишту критичка свест успоставља стицањем знања о узроцима и развоју опресивних појава у друштвеном контексту, као и механизмима који такав поредак одржавају и учвршћују. Овакве књиге нас враћају на идејна полазишта просветитељства и подсећају да је критичко мишљење способност која не зависи од промена модалитета информација и њихове разнолике појавности.